

Batılı ülkeler, kendi izledikleri yolu önermiyor...

KALKINMA REÇETELERİNDEKİ ÇELİŞKİ (*)

USİAD Ekonomi Politikaları Çalışma Grubu

bilgi@usiad.net

Batılı ülkeler; İngiltere, Fransa, Almanya, ABD kendi sanayilerinin kuruluş aşamasındaki koşulları ve kuralları günümüzde gelişmekte olan ülkelere önermiyorlar. Batılı ülkelerde çalışma saatleri, çocuk işçiler, ücretler gibi konular son derece kötü koşullarda bulunuyordu. Sendikal haklar ve demokrasinin temeli olan seçme hakkı ise çok sonraları bu ülkelerde aşama kaydetti.

Günümüzde kalkınmakta olan ülkelere önerilen ekonomik reçeteler ise batılı ülkelerin aynı süreci yaşarken yapmadıkları gümrük duvarlarının ve teşviklerin kaldırılmasını içeriyor. Çin, Rusya gibi ülkeler ise ulusal önceliklerini ön plana çıkararak kendilerini korumaya çalışıyorlar.

Küreselleşme sürecinde gelişmiş ekonomiler ve uluslararası kuruluşlar tarafından gelişmekte olan ülkelere önerilen kurum ve kriterlerin, bu ülkelerin başarılarında önemli rol oynamış oldukları izlenimi verilmek istenmektedir. Ancak gerçek böyle değildir. Gelişmiş batı ülkelerinin iktisadi gelişme süreçleri koruyucu merkantilist uygulamalarla geçmiştir. Merkantilizm ticaretin değerli maden parayla yapıldığı devirlerde, ülke içerisindeki üretimi koruyarak ihracat artışı sağlayarak dış ticaret fazlası verilmesi ve ulusal zenginlik yaratılmasını hedefler. Prensip olarak devletin düzenleyici olarak ekonomik ve politik müdahaleciliğini benimser ve bu yönüyle ulus-devletlerin kurulup kuvvetlenmesine ön ayak olmuştur. Batı sanayisi merkantilizmin koruyucu kolları arasında gelişmiş, ancak bu serpilme süreci tamamlandıktan sonra küresel anlamda bir serbest ticaret talep edilmeye başlanmıştır.

SANAYİYİ KORUMA

İngiltere, 18. ve 19. yüzyıllarda süper ekonomik güç olarak dünya sahnesine çıkan İngiltere 19. yüzyılın ortasına kadar ekonomisinin itici gücü olan dokuma sanayini yünlü dokuma ithalatını vergilendirerek ve ham yün ihracını engelleyerek koruma altında tutmuştur. 18. yüzyıl boyunca donanmasıyla dünyanın belli başlı ülkelerini kolonileştirerek pazara açılmaya zorlayan İngiltere'nin ihraç gelirlerinin yarısını yünlü dokuma mamulleri oluşturuyordu. İngiliz Deniz Ticaret Yasası İngiltere'ye giren ve çıkan malların İngiliz gemileri tarafından taşınmasını sağlıyordu. 1699 yılında çıkarılan Yün Yasası (Wool Act) ile İngiliz üreticiler ithal ürünlerin rekabetinden korunuyor sömürgelerden dokunmuş ürünlerin ithalini yasaklıyordu. İngiliz sanayicileri iyice güçlendikleri uzun yıllar süren korumacılık sayesinde teknolojik üstünlük sağladıkları 19. yüzyılın ortalarına doğru serbest ticaret için hükümete baskı yapmaya başlamışlar ve 1848 yılında 1146 adet olan ithalatı vergilendirilmiş ürün sayısı, 1860 yılında 50 civarına indirilmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru hızla yükselen Almanya ve ABD ekonomileri karşısında rekabet şansını yitiren İngiltere 1930 yılında tekrar gümrük vergilerini yükselterek korumacılığa sığınmıştır.

(*) Cumhuriyet Strateji Temmuz 2008

ABD'DE KORUMACILIK

İngiltere'nin uzun süre kolonilerinde sanayinin gelişmesini engelleyen bir ekonomi politika yürütmüştür. Bağımsızlık savaşından sonra ABD'de sanayiye koruyucu gümrük tarifeleri uygulanmaya başlanmıştır. ABD'nin geniş bir coğrafyadan oluşması ve değişik sosyo-ekonomik koşullar nedeniyle bu süreç iç çatışmalarla dolu olarak geçmiştir. Tarımsal kökenli hammadde üreticisi olan Güney, hammadde ithal vergilerinin yüksek tutulmasını, buna karşın sanayinin toplandığı Kuzey ise hammadde ithalatının serbestleştirilmesini ve mamul ürünlerde gümrüklerinin yükseltilmesini talep etmiştir. ABD'nin kalkınma sürecinde korumacılık çok doğal bir olgu olarak görülmüştür. İkinci dünya savaşına kadar uygulanan koruyucu tarifeler ortalama yüzde 40 civarında değişmiştir.

FRANSA VE ALMANYA

Fransa ve Almanya'da da ekonomik gelişmenin en fazla ivme kazandığı dönemler liberal politikalarından en fazla uzaklaşıldığı dönemler olmuştur. Fransa da devletin en müdahaleci olduğu III. Napolyon (1848-70) dönemi Fransız sanayinin en fazla gelişme gösterdiği dönemdir. Aynı şekilde Almanya'da Bismarck'ın kamu müdahaleci politikalarının gümrük duvarlarını yükselttiği 1870 sonrası Alman sanayisi uluslararası rekabetçi görüntüsüne kavuşmuştur.

İŞGÜCÜ VE TEKNOLOJİ

Gelişmiş batı ekonomilerinin kendi gelişme süreçlerinde kalifiye işgücü ve teknolojiye getirdikleri sınırlamalar hiç de şimdi önerdikleri gibi değildir.

İngiltere ustalığın makineden önemli olduğu 18. yüzyılda kalifiye işçi ve ustaların yurt dışında çalışmalarını önleyen bir yasa uygulamıştır. Yasaya göre ülke dışındaki bir işletmede çalışan o ülkede görevli olan İngiliz diplomat tarafından uyarıldıktan en geç altı ay sonra İngiltere'ye dönmezse mal ve topraklarına el konuyor ve vatandaşlıktan çıkartılıyordu. Aynı şekilde birçok makinenin de ihracatı yasayla sınırlanmıştı. İşgücü üzerindeki yasak 1825'te, makineler üzerindeki yasak da 1842'de kaldırılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar diğer Avrupa ülkelerinde de kalifiye işgücünün yurt dışında çalışmasını engelleyen yasalar mevcuttu.

KALKINMA SÜRECİNDE DEMOKRASİ

Günümüzde gelişmiş ekonomilerce kalkınmanın vazgeçilmez şartı olarak öne sürdükleri demokrasi, bu ülkelerin gelişme sürecinde kısmi bir plütokrazi şeklinde ortaya çıkmaktadır. 19. yüzyılda batı ülkelerinde oy kullanabilenlerin oranı ülkeye göre toplam nüfusun yüzde 1 ile yüzde 15'i arasında değişmekteydi. Oy kullanma hakkına sahip olabilenler belirli bir miktarın üzerinde vergi veren mal ve mülk sahibi beyaz erkek vatandaşlardı. Kadınlar, okuma yazma bilmeyenler, zenciler, etnik azınlık mensupları, işçiler genellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar oy kullanma hakkına sahip olamadılar. Eksiksiz genel oy hakkı İngiltere'de 1928 yılında kişi başına düşen milli gelir 5.100 dolar seviyesinde iken, Fransa'da 1946 yılında kişi başına düşen milli gelir 3.800 dolar seviyesinde iken, Almanya'da 1946 yılında kişi başına düşen milli gelir 2.500 dolar seviyesinde iken, ABD'de 1965 yılında kişi başına düşen milli gelir 13.500 dolar seviyesinde iken uygulamaya geçti.

İŞGÜCÜ

Gelişmiş ülkelerin zaman zaman mal ithal ettikleri ülkelere küreselleşme çerçevesinde işgücü çalışma koşulları konusunda daha yüksek standartlar talep ettikleri görülmektedir. Oysa kendi gelişme süreçlerinde çalışma koşulları özellikle fiziki çalışma ortamı ve çocuk işgücü açısından bugünün koşullarına göre çok çok kötü durumdaydı. 19. yüzyılın ilk yarısında sanayide çalışan işgücünün yaklaşık beşte birini çocuk işçiler oluşturuyordu. Özellikle madencilik sektöründe yeraltındaki dar

galerilerde çalışabildikleri için çocuk işçi oranı daha da yükseliyordu. Örneğin 1861 yılında Fransa'nın Bethune kasabasında meydana gelen maden kazasında ölen 18 kişinin 7'si yaşları 9'un altındaki çocuklardı. Tekstil sektöründe kadın ve çocukların tercih edilme nedeni yetişkin erkek işçilerin üçte bir ücretine çalışmalarıydı. Çocuk işçilerin çalışma koşullarını düzenleyen uygulanabilir yasalar çıkartılması yüz yıldan fazla bir süre aldı ve 20. yüzyılın başlarında uygulamaya girdiler.

19. yüzyılda çalışma saatleri ise günde 12 ile 16 saat arasında değişiyordu. İngiltere'de 1847 yılında çıkan Fabrika Yasası kadınlar için günlük çalışma süresini 12 saat ile sınırlıyordu. Fransa'da 14 yaş altı işçi çalıştırma yasağı ise 1914 yılında yasalaştı.

Çalışma süresinin haftada 45-50 saatlere çekilmesi ise 1930'ları bekledi.

19. yüzyılda Avrupa'daki sanayi gettolarında alkol kullanma alışkanlığı çok yaygındı. 1870'lerde Belçika'da işçilerin yüzde 50'ye yakını alkol bağımlısıydı ve otuz kişiye bir meyhane düşüyordu.

ÇEVRE

Batı ülkeleri kalkınırken çevrelerini neredeyse tamamen tahrip etmişlerdir. Şu anda birincil madde elde edebilmek için çevreyi tahrip eden gelişen ülkeleri boykot etmekle tehdit eden gelişmiş ekonomilerin şu anki doğal çevreleri sanayileşme sonrası refah döneminde yeniden düzenlenmeye çalışılmış yapay bir çevredir. Kendi ormanlarını hammadde olarak kullanıp yok edenler bugün Amazon ormanlarını korumaya çalışmaktadırlar. 18. ve 19. yüzyılda kitle avıyla balinaların soylarını kuruma noktasına getirenler bugün yerlilerin balina avını engellemektedir. Hoover barajını yapanlar, Assuan barajına karşı çıkıp kredisiz bırakmışlardır. Batı ülkelerinde çevre duyarlılığı sanayileşme sonrası gelen refah döneminde artmış ve bu konudaki yasal düzenlemeler genellikle 20. yüzyılın ortalarına sarkmıştır.

TÜRKİYE

Osmanlı İmparatorluğu 1839 yılında İngiltere, takip eden yıllarda da diğer gelişmiş sanayi ülkeleriyle imzaladığı ticaret anlaşmaları ile dış ticaretinde uyguladığı gümrük vergilerini kendisi tarafından belirleme hakkını kaybetmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1860'lara kadar devlet eliyle sanayileşme, 1860'dan sonra özel sektör eliyle ve korporatif örgütlenme yoluyla kurduğu sanayi kurumlarının çoğu, serbest ithal rejimi nedeniyle batıdan ithal edilen ucuz ürünlerle rekabet edememiş ve bebeklik çağında batmışlardır.

Savaş koşullarında gümrük anlaşmalarını askıya almak olanağı doğduğu için bu dönemlerde hızla sanayi yatırımlarına girişilmiş ancak bu sefer de olağanüstü koşulların finans yetersizliğinden sonuca ulaşamamıştır.

1923 yılında Cumhuriyet yönetiminin Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı, sanayi açısından neredeyse bomboş bir ülkedir. Üstelik Osmanlı'nın bir kısım borçları da üstlenilmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Lozan anlaşması 1929 yılına kadar gümrük vergilerinde yükselme yapmayı engellemektedir.

Cumhuriyet yönetimi 1923 ve 1929 yıllarında aldığı kararlarla sanayileşmenin "milli iktisat" yoluyla yapılması kararını alır. 1923 yılında alınan kararlar sanayileşmenin özel sektör eliyle olması üzerinedir ancak hem sermayesizlik, hem de gümrük vergilerinin 1929 yılına kadar değiştirilememesi buna izin vermez. 1929 yılında ise sanayileşmenin devlet eliyle gerçekleştirilmesi kararı alınır. 1930 krizine rağmen müthiş bir sanayileşme performansı yaratılır ve 10 sene içinde neredeyse bütün temel sanayiler kurulur. Üstelik bu fabrikalar dönemlerine göre yüksek standartlarla kurulmuştur. Kuruluş ve üretim aşamalarında ne çocuk işçi ne de 16 saatlik mesailer vardır. Çevrelerine sosyal açıdan çağ atlatırlar. Kendi teknolojilerini kendi kaynaklarıyla geliştirmeye çalışırlar. Doğal çevreye özen gösterilir.

Türkiye'de sanayileşme ile demokrasi birbirini baltalayan öğeler olarak görülmemiş, genel oy hakkı sanayileşme hareketi başlamadan tanınmış, çok partili demokratik rejime ise batıdaki emsallerinin çok altında, kişi başı milli gelir seviyesi 1.000 dolar iken gelişmiştir.

YAPMADIĞINI İSTEMEK

Gelişmiş ekonomiler kendi gelişme süreçlerinde, günümüzde küreselleşme çerçevesinde gelişmekte olan ülkelere önerdikleri standart, kurum ve kriterlerin yakınından bile geçmemişlerdir. Diğer taraftan gelişmiş ekonomiler zamanında sadece tarife koruması değil etkin sanayi ticaret ve teknoloji politikaları uygulamışlardır. Özetle bugünün kalkınmış ülkelerinde benimsenen politikaların ve kurumların bugün kalkınmakta olan ülkelere tavsiye edilenlerden farklı olduğu görülmektedir. Kişi başı milli gelir seviyesi 25.000 dolar ve üstünde olan ülkelere uygulanan ekonomi politikalar ve standartların 5.000 dolar ve altı milli gelir seviyesindeki toplumlara uygulanmasından özellikle yoksul ülkeler tarafından beklenen sonuçlar elde edilememiştir.

Bu değerlendirme Koreli iktisatçı Ha-Joon Chang tarafından da ileri sürülmüştür. Ha-Joon Chang'a göre kalkınmış ülkeler kendilerini yukarı çıkaran merdiveni yukarıya ulaştıktan sonra itivermişlerdir.

Uygulamaya baktığımız zaman, gelişmekte olan ülkeler safından gelişmiş ülke saflarına katılan ülkelerin, hiç de önerildiği gibi neo-liberal politikalar izleyerek bu aşamaya gelmedikleri görülmektedir. Bunun tam tersine, Japonya, Kore ve bazı uzak doğu ülkelerinde gördüğümüz gibi önerilen maceracı neo-liberal politikalardan uzak kaldıkları ölçüde ekonomik atılım yapabilmişlerdir. Aradaki farkı hızla kapatmaya başlayan Çin, Rusya gibi ülkeler dışa açık büyüme modellerini ulusal bir ekonomik plan çerçevesinde uygulayan birincil kaynaklarını ulusal bir yaklaşımla değerlendiren ülkelerdir.

IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların reçeteleriyle kalkınmaya çalışan ülkeler ise 8-10 senede bir başladıkları noktaya dönüp durmaktadırlar.

Avrupa'nın ekonomi devi Almanya'dan bir görünüm...